

DAVLAT HOKIMIYATI BO‘LINISHI PRINSIPI VA UNING AMALIY AHAMIYATI

IIV SURXONDARYO AKADEMIK LITSEYI HUQUQSHUNOSLIK FANI
O‘QITUVCHISI KO‘CHKINOVA ADOLAT GULMUROD QIZI

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada davlat hokimiyati bo‘linishi prinsipining tarixiy taraqqiyoti, nazariy mohiyati, huquqiy asosi va amaliy ahamiyati chuqur tahlil etiladi. Xususan, demokratiya sharoitida hokimiyat balansini ta’minlash, fuqaro huquqlarini kafolatlash mexanizmlari hamda sud mustaqilligi, qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyat o‘rtasidagi samarali o‘zaro bog‘liqlik holatlari ko‘rib chiqiladi. Makolada shuningdek, huquqiy demokratik davlatni shakllantirishda mazkur prinsipning roli ilmiy manbalar asosida tasdiqlanadi.

Kalit so‘zlar

Davlat hokimiyati, bo‘linish prinsipi, demokratik boshqaruv, huquqiy davlat, mustaqil sud hokimiyati, qonun ustuvorligi, nazorat mexanizmlari, ijro etuvchi hokimiyat, qonun chiqaruvchi hokimiyat.

Kirish

Davlat hokimiyati bo‘linishi prinsipi huquqiy davlatning ajralmas elementidir va demokratik boshqaruvning poydevorini tashkil etadi. Bu prinsip davlat hokimiyatini bir markazda to‘planishidan saqlaydi va hokimiyat tarmoqlarining o‘zaro mustaqil faoliyat yuritishini ta’minlaydi. Mazkur prinsip ilmiy adabiyotlarda checks and balances (nazorat va muvozanat) tamoyili bilan chambarchas bog‘liq deb qaraladi (Monteske, "The Spirit of the Laws"). Shuningdek, u inson huquqlari kafolatlari bilan uzviy aloqada bo‘lib, fuqarolik jamiyatining mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, davlat hokimiyati bo'linishi tamoyili bo'lmagan jamiyatlarda hokimiyatning to'planishi, suverenitetni suiiste'mol qilish va inson huquqlari buzilishi ehtimoli ancha yuqoriroq bo'ladi. Shu sababli, demokratik islohotlar jarayonida mazkur prinsipni amalda ta'minlash eng muhim vazifalardan biri sanaladi.

Asosiy qism

1. Davlat hokimiyati bo'linishi prinsipining nazariy va huquqiy asoslari

Akademik adabiyotlarda davlat hokimiyati bo'linishi prinsipi uch asosiy hokimiyat tarmog'iga — qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlariga bo'linishni nazarda tutadi (Monteske, 1748; Rawls, 1971). Har bir tarmoq o'z vazifalarini mustaqil amalga oshirishi bilan boshqalar faoliyatiga ham nazorat mexanizmlari orqali ta'sir ko'rsatadi. Bu mexanizmlar bir-birini cheklaydi va muvozanatlaydi. Natijada, hokimiyatning to'planib qolish xavfi kamayadi.

Konstitutsiyaviy davlatlarda bo'linish prinsipiga asos soluvchi huquqiy asoslar qatorida:

Konstitutsiya;

Xalqaro huquqiy standartlar (Inson huquqlari bo'yicha BMT shartnomalari);

Milliy qonunlar; kiradi. Bu huquqiy hujjatlar davlat hokimiyati organlarining vakolatlarini aniq belgilaydi va ularning o'zaro munosabatini tartibga soladi.

2. Qonun chiqaruvchi hokimiyat: funktsiyalar va nazorat mexanizmlari

Qonun chiqaruvchi hokimiyat — davlat siyosatining normativ asosini yaratadi.
U:

qonunlar qabul qiladi;

byudjetni tasdiqlaydi;

ijro hokimiyati ustidan parlamentar nazoratni amalga oshiradi.

Parlamentning ijro hokimiyati ustidan nazorati tamoyili demokratik boshqaruvda hokimiyatlar o'rtasida muvozanatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bu mexanizm orqali qonunlar ijro etilishiga tahliliy baho beriladi, davlat siyosatining samaradorligi tekshiriladi va hukumat faoliyatidagi kamchiliklar ochiqqlanadi.

3. Ijro etuvchi hokimiyat: samaradorlik va mas'uliyat

Ijro etuvchi hokimiyat davlat siyosatini amalga oshiradi: qonunlarni tatbiq qiladi, davlat dasturlarini boshqaradi va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlaydi. Bu tarmoqning samaradorligi fuqarolarning kunlik hayotiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, ijro hokimiyati qonun chiqaruvchi bilan muvofiqlashtirilgan ishlashi zarur.

Ijro etuvchi hokimiyat ustidan parlament va sud nazorati mexanizmlari mavjudligi huquqiy davlatning asosiy belgilaridan biridir. Bu holat hokimiyat tarmoqlari o'rtasida o'zaro saqllovchi mexanizmni hosil qiladi.

4. Sud hokimiyati: mustaqillik va adolat

Sud hokimiyati fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qiladi, nizolarni adolatli hal etadi va qonun ustuvorligini ta'minlaydi. Mustaqil sud hokimiyati — huquqiy davlatning eng muhim belgilardan biridir. Sud organlari siyosiy bosimdan xoli bo'lishi, qonuniylikni ta'minlashi va fuqaro da'volarini adolatli ko'rishi zarur.

Iqtisodiy, fuqarolik va ma'muriy nizolarni hal etishda sud mustaqilligi orqali qonunlarning amaliy samaradorligi va fuqarolarning ishonchi ortadi.

5. Amaliy ahamiyat va zamonaviy tajribalar

Hozirgi kunda ko‘plab davlatlarda davlat hokimiyati bo‘linishi prinsipi orqali huquqiy hamda ijtimoiy barqarorlik ta‘minlanmoqda. Masalan:

Parlament nazorati mexanizmi: hukumat majburiyatlari ijrosiga baho berish;

Sud nazorati: konstitutsiyaviy tekshiruv orqali fuqarolarning huquqiy kafolatlarining mustahkamlanishi;

Ijro hokimiyati shaffofligi: qarorlar qabul qilishda ochiqlik va fuqarolar ishtiroki.

Bu mexanizmlar davlat boshqaruvida korrupsiyani kamaytirishga, inson huquqlarini himoya qilishga va jamiyatda qonun ustuvorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, davlat hokimiyati bo‘linishi prinsipi huquqiy davlat va demokratik boshqaruvning asosi hisoblanadi. Bu prinsip:

hokimiyatni suiiste‘mol qilish xavfini kamaytiradi;

fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta‘minlaydi;

davlat organlari faoliyatida samaradorlik va nazoratni oshiradi.

Shu sababli, zamonaviy davlatlarda davlat hokimiyati bo‘linishi tamoyili asosida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish huquqiy davlat qurishning muhim yo‘nalishidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1.Montesque, C.L. The Spirit of the Laws. Paris, 1748.

2.Rawls, J. A Theory of Justice. Harvard University Press, 1971.

- 3.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent, 2023.
- 4.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti — www.president.uz
- 5.O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi — www.parliament.gov.uz
- 6.O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi LexUZ portalı — www.lex.uz
- 7.Saidov A.X. Konstitutsiyaviy huquq nazariyasi. Toshkent, 2021.
- 8.Ismoilov B.I. Huquqiy davlat va demokratik boshqaruv. Toshkent, 2022.